DEMOSTENE BOTEZ – UN CĂLĂTOR DECEPȚIONAT

AMALIA DRĂGULĂNESCU*

„Călători suntem noi înaintea Ta şi pribegi,
ca toți părinții noştri!" (1 *Paralipomena*, 29, 15).

Dincolo de orice criteriu, referitor la spațiu sau la timp, *călătoria* este fie *interioară*, fie *exterioară*. Pentru omul extrovertit, a călători semnifică o acțiune extensivă, aşadar, paradoxal, limitată, pe când, pentru insul interiorizat, aceasta înseamnă o reverberație nesfârşită în propria persoană, acolo unde dimensiunile metafizice sunt, iarăşi, fără margine. Cel dintâi urmăreşte o mişcare întru câtva *centrifugă*, de risipire a sinelui, în schimb, călătorul absolut urmează o traiectorie *centripetă*, revenind mereu la sine şi părând, de aceea, mereu nemulțumit de posibilitățile călătoriei. În altă ordine de idei, există o călătorie predominant *vizuală*, care se adresează mai ales văzului, cu miză expansionistă, de asimilare a teritoriilor, al doilea tip de călătorie impunându-se cu precădere *auzului interior*, înțelegerii mai profunde a lucrurilor, păstrării pe durată mai îndelungată a celor dintâi impresii.

Pentru orice scriitor, călătoria este un pretext, şi nu adevărata rațiune, pentru că adâncul ei țel este „să putem reinventa singuri tot, potrivit unui cod personal. Pentru mulți dintre noi, voiajori impenitenți, călătoria e un scop în sine. Plecările spre alte locuri conțin mirajul metamorfozării. Sperăm că distanțele ne vor schimba, ne vor uşura, că în kilometri se vor toci obsesiile, că ne vom uita prin hoteluri şi cabane incertitudinile, prin gări şi cărări suferințele, că cerul altfel de deasupra îl va colora altfel şi pe al nostru dinăuntru" (Pruteanu 1972: 22).

Pentru Nikos Kazantzakis, „marele călător", cum îl numea exegetul Petros Haris, călătoria este o inițiere şi o provocare, deopotrivă. „Acest glas nemilos – Tigroaica, tovarăşa mea de călătorie – mă însoțea în toate călătoriile mele. Pe toate le-am văzut împreună. Am mâncat şi am băut amândoi la mesele străinătății, am suferit împreună, ne-am bucurat împreună de munți, de femei, de idei. Şi, încărcați de prăzi, plini de răni, ne întoarcem de-acum în răcoroasa, liniştita noastră chilie... şi ne gândim la câte am văzut şi la câte avem încă să vedem. Ne bucurăm amândoi că toată lumea aceasta, văzută şi nevăzută, este o

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIV, 2014, Bucureşti, p. 191–195

BDD-A25158 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:02 UTC)

taină nedezlegată, adâncă, de neînțeles, dincolo de minte, de năzuință, de certitudine" (Kazantzakis 2013: 7–8).

Scriitorul român Demostene Botez face parte din categoria puținilor călători care se simt dezamăgiți, oarecum neîmpliniți în urma călătoriilor întreprinse, cu toate că are parte de unele destinații covârşitoare pentru muritorul de rând – lumea mediteraneeană; spiritul antic, egiptean al Africii; inima veche a lumii arabe. Mai întâi, călătorul încearcă să facă un pact cultural cu tot ceea ce înseamnă ghidurile turistice, ca până la urmă să le dea la o parte cu nonşalanță, să renunțe la ele definitiv, pentru că sunt insuficiente. Pe această cale, a pătrunderii cu propriul suflet a teritoriilor, simte o mai mare libertate; aceasta este însă depăşită, la un moment dat, de imaginație, de închipuire, încât, în cele din urmă, se simte decepționat, din cauză că este „devorat" de călătoria însăşi, din cauză că un anumit orizont de aşteptare, într-un sens mai concret, nu se suprapune perfect peste ceea ce întâlneşte la propriu.

Volumul intitulat *În căutarea mea*, având subtitlul *Călătorii*, reprezintă un periplu desfăşurat pe mai multe continente, integrând secvențele *Marsilia*, *Mediterana*, *Egipt*, *Siria*, *Liban* şi *Palestina*. Episodul *Marsilia* evocă, în ansamblu, „un aspect oriental, dar cu mai multă mişcare, fără adormire lentă, ci cu aprigă energie" (Botez 1933: 54). Totuşi, starea generală de *dolce farniente* a tuturor persoanelor întâlnite este destul de accentuată, tipologia comună a marsiliezilor fiind constituită din „burtoşi", sergenți de stradă, chelneri bonomi, asemănați, nici mai mult, nici mai puțin, cu nişte baloane vorbitoare. Dintre obiectivele întâlnite, mai impresionante sunt vechiul port, care începe şi încheie acest voiaj, Quai des Belges, restaurantul Pascal, promenada Cannebière, cartierul Marsilia veche, Château d'If (unde umbra lui Alexandre Dumas se întâlneşte cu urmele lui Monte-Cristo), o întreagă lume circulară („unele lucruri se mai văd încă o dată răsturnate, şi peste care vechiul port de pe celălalt țărm urcă în sus cu stele mici şi sărace un cer artificial şi plăpând" – *ibidem*: 15). Motivul *ubi sunt* planează asupra istoriei regiunii, începând de la originea celto-elenă, cu întemeietorii Gyptis şi Protis, apoi cu epoca medievală, centrată pe mănăstirea Sfântul Victor, precum şi pe rememorarea valurilor migratoare de vizigoți, burgunzi, ostrogoți, franci, lombarzi, normanzi, sarazini, continuând cu ciuma teribilă din 1720, şi sfârşind brusc cu o breşă în real – „Pe treapta unică a intrării, un cerşetor căzut, cârpă omenească cenuşie şi diformă" (*ibidem*: 33). Când se referă mai ales la cartierul vechi, scriitorul constată, cu amărăciune, că trecutul este mai puțin sinistru decât prezentul. Pentru a mai îndulci astfel de considerații, Botez descrie, cu destule amănunte, unele feluri de mâncare din sudul Franței, şi celebra „buiabesă" (fr. *bouillabaisse*), despre care consideră, autoironic, că nu deține decât cunoştințe teoretico-ştiințifice, se dovedeşte o adevărată oroare gastronomică pentru cei care nu sunt obişnuiți, fiind mai precis nişte „bucăți de peşte amestecate ca-n urma unui cutremur submarin" (*ibidem*: 17).

De asemenea, pentru a contracara, la modul artistic, sentimentul de stranietate resimțit în această călătorie, memorialistul intră în mrejele subiectivismului, pentru că, la o anumită terasă, atmosfera de intimitate îi aduce în minte casa părintească de la Hulub, iar unul dintre chelneri, de la localul Pascal, în stil maur (asemuit cu un

BDD-A25158 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:02 UTC)

zepelin domesticit), are gesturile şi atitudinea unui stăpân de han moldovenesc. În sfârşit, declară cu multă ironie şi umor: „Nu suntem apți pentru buiabesă […] Am devenit din copii regăsiți, clienți detestabili" (*ibidem*: 24). Pe de altă parte, strada principală din Marsilia este un carusel în care se perindă tot felul de obiecte pitoreşti – şoşoni Tretorn, pălării Mossant, ceasornice Longines, într-o dezordine boemă, lucruri care însă îl lasă aproape indiferent pe vizitator. La un moment dat, acesta caută o carte anume, un ghid turistic, pe care îl defineşte drept „unealta autodidactului care crede că a devenit savant" (*ibidem*: 26). Încântarea şi dezgustul se îmbină paradoxal, mai ales atunci când sunt urmărite spectacolele cu toreadori amatori, sau chiar cu toreadori veritabili, oscilând între surprinderea frumuseții vânjoase a taurului care tresare între oameni şi „o atmosferă de antract într-un teatru cu golani" (*ibidem*: 33), o parodie în esență. Adesea, naratorul se simte cel mai stupid dintre spectatori, însă pe alocuri reuşeşte să surprindă nuanțele comic-amare ale desfăşurării de forțe, de exemplu atunci când urmăreşte alergătura înspăimântată a unora, chiar şi atunci când taurul se opreşte din goană impasibil. Spre final, recunoaşte că „numai taurul nu m-a indignat. Şi sunt bucuros de izbânda lui" (*ibidem*: 37). Această mizantropie, precum şi o oarecare fraternizare cu soarta necuvântătoarelor, este resimțită în mai toate fragmentele de călătorie din pseudojurnal.

În cele din urmă, şi în mod surprinzător, călătorul se arată decepționat de această localitate, Marsilia, tulburând unele reprezentări exaltate, adâncind în schimb impresia de decrepitudine, cu deosebire despre „acel cartier vechi, în care, de sute de ani, oamenii se zbat zadarnic să iasă din mizerie şi se dau mereu la fund" (*ibidem*: 52). Impresiile acestea, predominant negative, provin din dezabuzarea omului preaştiutor de carte, care, suprasaturat de informațiile acumulate despre anumite locații turistice, preferă să renunțe întru câtva la acestea şi să (re-) descopere acele locuri superbe, ca pe nişte regiuni aproape virgine, ignorând în mod voit codurile culturale deja asimilate.

Deşi mai extinsă, secțiunea *Pe Mediterana* este mai amorfă, detaşându-se doar vaporul Alessia, care duce către destinație, apoi o „mulatresă" care atrage atenția naratorului, precum o himeră („o copilă cu farmec de depărtări în ochi şi în priviri, bronzată de soare, cu o naivitate de mic animal sălbatic şi curios" – *ibidem*: 45), chelnerul-şef, cu ținuta unui îmblânzitor de fiare, medicul de pe vas, amestec de Mephisto şi Faust, grecul Pilafaki, mademoiselle Martin, americanca („transatlantica") ş.a. Scriitorul surprinde aproape fotografic fizionomiile stereotipe ale partenerilor de voiaj, amestecând laolaltă o certă nostalgie cu rămăşițe de umor involuntar. Despre chipurile întâlnite afirmă, în ton autoreferențial – „Poate pentru totdeauna vor face parte dintr-o galerie a mea, ca nişte tipuri de mine însumi create" (*ibidem*: 56). Pe alocuri, unele peisaje induc o atmosferă plină de meditație şi de reverie, ca vulcanul Stromboli, evocare a focului de la începutul lumii, sau strâmtoarea Messina, mai puțin spectaculoasă. În alt plan, portretele, atunci când există, au nuanțe percutante, contururile trăsăturilor inefabile fiind evidențiate prin intermediul unor metafore speciale, construite prin procedeul contaminării. Spre finalul călătoriei, Demostene Botez îşi exprimă din nou un oarecare scepticism şi un soi de inexorabilă

BDD-A25158 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:02 UTC)

amărăciune, călătoria fiind doar o consolidare a truismului că totul este trecător („Era linişte si senin. Cerul era tot deschis, şi dacă Dumnezeu ar fi existat, l-aş fi văzut în cer în sara aceea" – *ibidem*: 72).

În următoarele două secţiuni, *Egipt* şi *Siria–Liban*, amintirile sunt mai diluate, însă în acelaşi timp mai crude – imaginea sfâşierii, la propriu, a unui vultur la bordul navei, de către sirieni, într-un ritual aproape păgân; apăsarea climei insuportabile („Parcă apele mării s-au urcat în sus evaporate şi ne cuprind în valuri nevăzute şi fluide" – *ibidem*: 77). Portul Alexandriei nu produce emoţii semnificative, în schimb lumina extremă a Egiptului, casantă şi albă, simţită ca ivindu-se de pe o altă planetă, răneşte sensibilitatea privitorului. Coborârea pe tărâmul acestei ţări cvasibiblice aduce în memorie diverse coduri culturale. O excelentă surprindere a unor detalii denotă un ochi format cu ceea ce înseamnă realitatea umană: la un inert fumător de narghilea, „numai în globul de sticlă al trabucului, şuviţele de fum se încolăcesc ca nişte stafii de şerpi" (*ibidem*: 83); la egipteni, „pielea lor lucie şi negrie nu putrezeşte niciodată" (*ibidem*: 87). Croaziera în sine, văzută ca o organizaţie secretă, îngrădeşte într-o măsură spiritul de libertate al memorialistului. Un oarecare sentimentalism copleşeşte din când în când percepţiile propriu-zise, astfel încât firul de praf de pe marginea drumului care duce către pierduta bibliotecă din Alexandria poate proveni chiar din cenuşa acesteia. Insesizabil, dorul de Moldova natală ia locul acestor reprezentări livreşti, căci până şi bărcile „au forma caracteristică a unei opinci, iar catargul are o anexă încovoiată în vârf care evoacă un aer gânditor şi obosit" (*ibidem*: 95).

În schimb, condiţia degradantă a femeilor arabe constituie prilej de decepţie şi meditaţie amară, acestea fiind mereu doar nişte „momâi negre, îndoliate pe viaţă fără să ştie pentru ce". Delta Nilului e dezolantă, semănând cu apele tulburi ale Dunării, primăvara. În această monotonie, singurul lucru care atrage deodată magnetic toate privirile sunt piramidele. Moscheea lui Hassan, observată în cele mai mici detalii, striveşte sub greutatea ei spirituală muritorul de rând, ultimul flash din acest loc fiind imaginea cerşetorului care se roagă şi care dă seamă de prezenţa nevăzută a lui Allah. Din aceste reflecţii, cititorul este sustras cu ajutorul notaţiilor umoristice, despre mamelucii pur şi simplu masacraţi de explicaţiile ghidului, sau despre idila întreţesută între o institutoare franceză şi un văduv arab, ori despre aventura prin deşert pe spatele cămilelor, sau despre un englez bine conservat de alcool. Dincolo, însă, de inutilitatea, deziluzia, ba chiar stupiditatea piramidelor, pustiul impune ca un adevărat personaj („Rămân singur cu pustiul în faţă şi am deodată impresia că sunt în faţa unui Dumnezeu sau la poarta împărăţiei lui" – *ibidem*: 103). Din toate, rămâne numai exclamaţia livrescă a scriitorului Paul Morand: „rien que la terre", preluată de Demostene Botez.

Desigur, mult discutatele, în ultimul timp, relaţii dintre identitate şi alteritate îşi găsesc ilustrarea, în plurivalenţa lor, în această carte referitoare la sinuoase călătorii, scrisă, surprinzător, în liniştea imperturbabilă a mănăstirii Agapia, aşadar într-o insulă a tăcerii, meditaţiei, şi a reflecţiei permanente. „Analiza raportului *identitate/alteritate*, înţeles ca diferenţă în cazul alterităţii *fundamentale*, sau ca o

BDD-A25158 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:02 UTC)

unitate de contrarii, *alterul* fiind coexistent *eului*, în cazul alterității *interioare*, duce la un numitor comun: alteritatea reprezintă o dimensiune a existenței umane, proiectându-se atât în exterior, cât şi în interior. Întâlnirea cu Celălalt exterior, conflictuală în esență, asigură un dublu travaliu: identitatea este atribuită de către Celălalt (identitatea pentru Celălalt) şi, paralel, este revendicată de sine însuşi (identitatea pentru sine). Întâlnirea cu alteritatea în spațiul comunicării interumane asigură depăşirea prăpastiei dintre Eu şi Celălalt, statuând alteritatea într-o dimensiune originară" (Ciobanu 2008: 89.). Între eu şi celălalt, între sinele restrâns şi divinitatea nesfârşită, în interiorul unei mari călătorii, nu există, pentru o persoană inteligentă, decât sentimente de decepție.

BIBLIOGRAFIE

Bărbulescu 1983 = Simion Bărbulescu, *Viața ca roman trăit*, Bucureşti, Editura Albatros.
Botez 1933 = Demostene Botez, *În căutarea mea. Călătorii*, Bucureşti, Editura Adevărul.
Ciobanu 2008 = Inga Ciobanu, *Deschideri spre o propedeutică a alterității*, în „Akademos" (R. Moldova), decembrie, nr. 4.
Kazantzakis 2013 = Nikos Kazantzakis, *Jurnal de călătorie – Italia*, *Egipt, Sinai, Ierusalim, Cipru, Moreea*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Pruteanu 1972 = George Pruteanu, *Drumuri prin memorie*, în „Convorbiri literare", nr. 17, 15 sept.

DEMOSTENE BOTEZ – A DISAPPOINTED TRAVELER

ABSTRACT

Beyond any criterion of space or time, traveling is either *inside* or *outside.* For the extrovert man, traveling signifies an extensive action thus paradoxically limited, while for the introvert, it means an endless reverberation within himself, where the meta-physical dimensions have, again, no edge. Though the first follows a somewhat *centrifugal* motion, of self scattering, the absolute traveler follows a *centripetal* trajectory which always goes back, and therefore, always being dissatisfied with the options of traveling. In other words, there is a predominantly *visual* journey, addressing especially to the sight, expansionist at stakes and of assimilating territories; the second type of traveling is itself predominantly to the *inner hearing*, to the deeper understanding of things, to keeping those first impressions for a longer term. The Romanian writer Demostene Botez is part of those few travelers who feel disappointed, somehow unfulfilled after their wanderings, although he takes part to some overwhelming destinations for a mortal – the Mediterranean world; the Egyptian ancient spirit of Africa, the old heart of the Arab world, all illustrated in the volume entitled *În căutarea mea. Călătorii*, and representing a journey conducted on several continents, following sequences such as *Marseille*, *The Mediterranean*, *Egypt*, *Syria, Lebanon* and *Palestine.* Within this extensive traveling, between *the Self* and the *Other*, between the limited self and the endless and intensely perceived deity, feelings of disappointment appear inevitably.

Keywords: *Demostene Botez*, *travel literature*, *France*, *Oriental world*, *cultural otherness*, *inner journey.*

BDD-A25158 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:56:02 UTC)